

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor
België f 6,-. Losse nummers f 0,30. Verschijnt wekelijks.

NOGMAALS, HET 16e CONGRES

Het is niet zo lang terug, dat wij in dit orgaan over het 16e congres schreven, dat op 10 en 11 april 11. te Utrecht werd gehouden. Er is thans alle aanleiding om er nog op terug te komen want zo juist verscheen de brochure „Het humanisme in de moderne wereld”. Deze brochure bevat de 2 lezingen op zondagmorgen, 11 april, en een ieder die deze zondagmorgen heeft bijgewoond, zal zich herinneren met welke intense belangstelling beide sprekers werden aangehoord. Prof. dr. ir. J. P. Mazure liet zien met welk enorm tempo de wetenschap en techniek zich ontwikkelen en welke onvoorstelbare mogelijkheden zich openen en tevens de invloed besprak op het cultuurpatroon. Daarna gaf hij aan hoe deze wijzigingen in

de levensovertuigingen werden verwerkt. Tenslotte besprak hij de „taken van het humanisme”, die hij in vier korte punten samenvatte.

De volgende spreker, dr. H. Bonger, schetste op bijzondere wijze de verwarring en onzekerheid van deze tijd. Hij eindigde met: „Of die poging van de humanisten slaagt valt nog lang niet te voorspellen, maar wij zouden als mensen ernstig te kort schieten als wij het niet probeerden.”

Wij adviseren u deze brochure te lezen. Hij is bovendien geschikt om onder de aandacht te brengen van hen, die zich voor het humanisme interesseren zonder zich als lid van het Verbond te hebben laten inschrijven. En voorts voor een ieder, die een open oog heeft voor deze tijd.

Zo juist verschenen:

HET HUMANISME IN DE MODERNE WERELD

(lezingen op het 16e congres door prof. dr. ir. J. P. Mazure
en dr. H. Bonger, ingeleid door prof. dr. J. P. van Praag)

Te bestellen door storting of overschrijving op postrekening 30.49.60
t.n.v. het Humanistisch Verbond — Utrecht.

PRIJS f 0,85

DE HUMANIST TEGENOVER TEGENSTELLINGEN BINNEN HET CHRISTENDOM

Een humanist kan het geloof en de leerstellingen van de Christelijke kerken niet aanvaarden; en het Christendom lijkt dus iets, waar hij buiten staat. Maar voor een Nederlands — meer algemeen voor een West-Europees-humanist is het Christendom zo verweven met de cultuur, waaruit hij is opgegroeid, dat dit gevoel van er buiten te staan zijn grenzen heeft. Het Christendom is ook voor hem één van de erflaters van de beschaving, waaraan hij deel heeft en waaruit zijn humanisme is ontstaan. De westerse humanist voelt het Christendom als tot zijn voorgelacht en het huidige Christendom als tot zijn naaste familie te behoren.

Dit betekent, dat voor deze humanist de tegenstellingen die zich in de loop der eeuwen binnen het Christendom hebben afgetekend en zich nog aftekenen, een grotere betekenis hebben dan de tegenstellingen die zich ook in de andere grote godsdiensten hebben voorgedaan. Horen of lezen we van deze laatste, dan nemen we er kennis van als van iets wetenswaardigs, maar zonder er ons bij betrokken te gevoelen of enige neiging tot partij kiezen te bespeuren.

Die neiging is er wel, als het gaat om tegenstellingen binnen het Christendom. Bij mijzelf bespeur ik ze zelfs als ik kennis neem van tegenstellingen, die ons volledig vreemd zijn geworden. Ik denk hier aan de verwoede twisten, die van de 3e tot de 6e eeuw van onze jaartelling in het jonge Christendom hebben gewoed omtrent de verhouding, waarin Jezus Christus als God de Zoon stond tegenover God de Vader. Het ging daarbij om het dogma van de Heilige Drie-eenheid, dat door de Rooms-katholieke-, de Grieks-katholieke- en de grote meerderheid van de Protestantse kerken is aanvaard, en in het bijzonder om de vraag of de Zoon gelijk van wezen dan wel gelijkvormig van wezen met de Vader is.

Als wij nu lezen over deze geschiedenis, die verhaalt van wederzijdse banvloeken, van gewelddadigheden en moorden en zelfs van oorlogen en opstanden, ervaren wij ze in hoofdzaak als een absurde tegenstelling tussen een ijdel geschermtusel met vrijwel zinloze woorden enerzijds en verfoeilijke feitelijke gewelddaden anderzijds. We begrijpen, hoe een psycho-analyticus de ontwikkeling van dit dogma kon vergelijken met de ontwikkeling van een neurose, een geestesziekte.

Toch betrap ik mijzelf erop, dat ik bij het lezen over die tijden een instinctieve voorkeur gevoel voor de Arianen, die stelden dat de Zoon slechts gelijkvormig van wezen was met de Vader. Maar bij enig nadenken begrijp ik, dat dit waarschijnlijk komt, omdat hun tegenstanders later werden aangeduid als de orthodoxen, de rechtgelovigen,

terwijl de Arianen door de overwinnende kerk als ketters werden aangeduid. 'Orthodox' heeft nu eenmaal in mijn oren een onprettige klank; 'kettters' daarentegen is een voor mij sympathieke aanduiding. Maar een op dergelijke oppervlakkige klanken gebaseerde voorkeur is stellig niet redelijk te verantwoorden en ik gehoorzaam aan de humanistische beginselverklaring door van deze voorkeur bewust afstand te nemen.

De neiging tot partij kiezen neemt toe en krijgt meer inhoud naarmate de tegenstellingen in het huidige Christendom nog leven. Zo zal bij humanisten vrij algemeen de neiging bestaan om partij te kiezen bij de felle strijd, die in de 16e en 17e eeuw het westerse Christendom verscheurde. Zelfs als wij vooropstellen, dat dit partijkiezen iets is zonder praktische betekenis, zal het ons zelden gelukken over deze strijd te lezen of te denken zonder ons er enigszins persoonlijk bij betrokken te voelen. Van jongstaf immers hebben wij gehoord over de hervormers, over Luther en Calvijn, over reformatie en contra-reformatie, inquisitie en godsdienstoorlogen.

De strijd is begonnen over theologische verschillen, maar die zijn het stellig niet, die onze voorkeur bepalen. De bezwaren van de hervormers tegen de katholieke mis kunnen we aanvoelen, omdat wat in theologische taal 'transsubstantiatie' wordt genoemd, de opvatting dat door het woord van de priester brood en wijn 'werkelijk' veranderen in het lichaam en bloed van Christus, ons — zelfs als we ons in theologische gedachtengang indenken — te absurd aan doet. De leer van Luther en van de Anglicaanse kerk, de consubstantiatie, volgens welke brood en wijn niet veranderen, maar het lichaam van Christus toch 'werkelijk' in het sacrament van het heilig avondmaal aanwezig is, kan nauwelijks een verbetering worden genoemd, maar de Calvinistische leer en vooral de opvatting van Zwingli, die het heilig avondmaal als symbolische vereniging met Christus viert, lijken ons stappen vooruit op de weg naar redelijke verantwoording.

Daartegenover doet ons het protestantse beeld van een hiernamaals, waarin slechts de twee mogelijkheden van eeuwige zaligheid en eeuwige verdoemenis aanwezig zijn, bepaald aan als een achteruitgang vergeleken met de in het katholieke beeld voorkomende tussenschakel van het vagevuur, terwijl de Calvinistische leer van de praedestinatie of voorbeschikking ons regelrecht afstoot. Ook het extreem-mannelijke van het protestantse godsbegrip, wat in het katholicisme door de Maria-verering wat wordt getemperd, zien wij overwegend als een na-deel.

De balans lijkt dus in evenwicht; de dog-

matische en theologische verschillen zouden ons stellig geen aanleiding geven, meer sympathie voor het ene of het andere kamp te voelen. De reden daarvoor zal meer zijn te zoeken in de organisatievorm en het geestelijk klimaat van de beide delen van het westerse Christendom. Dan zien we enerzijds de katholieke kerk straf georganiseerd volgens een totalitair beginsel, waarbij uiteindelijk alle zeggenschap berust bij de paus; anderzijds de meer op democratische leest geschoeide organisatie van de protestantse — in het bijzonder van de calvinistische — kerken. We zien enerzijds een afzonderlijke priesterstand, die door de biecht en de inquisitie niet alleen de gedragingen, maar ook de gedachten en de gezindheid van de gelovigen wil richten en controleren; anderzijds — bij alle ook in het protestantisme aanwezige geloofsdwang — een naar voren schuiven van de persoonlijke beslissing en de persoonlijke verantwoordelijkheid. We constateren voorts, dat het katholicisme in de godsdienstoorlogen van deze eeuwen overwegend optreedt in bondgenootschap met de absolute vorstenmacht van Oostenrijk en Spanje, later ook van Frankrijk, terwijl vooral het calvinistische protestantisme vaak samengaat met monarchistische of zelfs republikeinse staatsvormen, waarin een bescheiden invloed van het volk — zij het veelal alleen van de goede klassen — op de regering is verwezenlijkt.

Aan deze en dergelijke aspecten schrijf ik het toe, dat mijn sympathie overwegend uitgaat naar de hervorming. Dit geldt voor de tachtigjarige oorlog in ons land, de dertigjarige oorlog in Duitsland; de bartholomeusnacht en alles wat daaraan voorafging en volgde in Frankrijk. Het geldt ook voor de strijd, die Elizabeth I van Engeland heeft moeten voeren tegen de door Spanje en Rome gesteunde aanhangers van Mary Stuart en zeker voor de verdrijving van het huis Stuart op het einde der 17e eeuw. Ik zie in deze strijd van de hervorming toch overall een streven, dat gaat in de richting van meer democratische vormen in het geestelijk en maatschappelijk leven en meer erkenning van de menselijke persoonlijkheid.

Ik neem voorshands aan, dat deze wijze van partijkiezen onder humanisten wel overwegend zal voorkomen. Maar misschien vergis ik mij hierin en staat mijn voorkeur onder invloed van mijn protestantse voorouders en van het onderwijs in de vaderlandse geschiedenis, waarin nu eenmaal de verbintenis tussen de hervorming en het ontstaan van de noord-nederlandse natie een vooroordeel ten gunste van de reformatie schept. Ik vraag me af of in het bijzonder humanisten, die uit een katholiek voorgelicht tot het humanisme zijn gekomen, deze tegenstellingen binnen het Christendom anders aanvoelen. Een negentiende-eeuwse ongelovige franse schrijver Anatole France gaf hieraan uiting en hij motiveert dit door te stellen dat de katholieke kerk in de 15e eeuw onder invloed van de renaissance-pausen duidelijk aan het evolueren was naar een minder dogmatische, meer open houding. Luther en Calvin hebben door het grote belang, dat zij hechtten

aan dogmatische verschilpunten, deze evolutie onderbroken en het katholicisme als reactie tegen de hervorming gedreven tot wat de contra-reformatie wordt genoemd en waarbij zo sterke nadruk wordt gelegd op de absolute en totalitaire aspecten van de Rooms-Katholieke Kerk. Men kan stellen dat de hervorming de humanisering van het Christendom enige eeuwen heeft vertraagd. Het feit, dat personen uit de 16e eeuw, die zich in alle opzichten als voorstanders van een humanisering van kerk en geloof hebben doen kennen — ik denk allereerst aan de door ons als humanistische voorganger geëerde Erasmus — in de godsdienststrijd de zijde van het katholicisme kozen, heeft ons ook wat te zeggen.

Voor mij wegen deze argumenten niet zo zwaar of ik acht mijn hiervoor gemotiveerde sympathie voor de hervorming redelijk te verantwoorden en passend bij mijn humanistische levensbeschouwing, maar ik erken dat een humanist de feiten anders kan beoordelen en afwegen en daardoor met eenzelfde uitgangspunt tot een andere voorkeur kan komen.

Een dergelijke twijfel is echter ondenkbaar tegenover een stroming in het Christendom, waartoe we al Erasmus rekenen, en die in het 16e en 17e eeuwse Nederlandse protestantisme wordt aangeduid als de 'rekkelijken' tegenover de meer aan de letter der geloofsbelijdenissen hechtende 'preciesen'. In de 19e eeuw krijgt deze stroming duidelijker gestalte als het vrijzinnige protestantisme, dat zijn plaats veroverd tegen de rechtzinnigheid, tegen de preciesen in. En nu, een eeuw later kunnen we eigenlijk ook spreken van een vrijzinnig katholicisme, zoals dit internationaal gestalte kreeg in paus Johannes XXIII en in het Vaticaanse concilie, en hier in Nederland al eerder in de z.g. doorbraak, in tijdschriften als 'Te Elfder Ure' en meer recent in het optreden van de bisschop van 's-Hertogenbosch.

Een gemeenschappelijk kenmerk van dit rekkelijke of vrijzinnige Christendom is, dat de zelfverzekerdheid inzake dogma's en leerstellingen sterk vermindert en dat meer waardering bestaat voor de persoonlijke beleving en dus ook de persoonlijke nuancering van het geloof. De overtuiging, dat God's bijzondere openbaring duidelijke voorschriften geeft voor het persoonlijk en maatschappelijk leven maakt plaats voor het inzicht dat het de moeizame taak van ieder tijdvak is om uit de geest van het geloof de voor de heersende omstandigheden juiste gedragslijn af te leiden. Het is duidelijk, dat een samenwerking op grondslag van volledige vertrouwen tussen humanisten en vrijzinnige christenen op geen enkel bezwaar stuit. Waar het bij een humanist om gaat: de bereidheid tot redelijke verantwoording, de erkenning van ieder mens in zijn menselijke waarde en het streven naar vrijheid en gerechtigheid wordt ook door de rekkelijke christen aanvaard. Hij fundeert deze beginselen anders, wat aanleiding kan geven tot boeiende filosofische gesprekken, maar — als eenmaal de beginselen zijn aanvaard wat geen beletsel vormt voor het genoemde volledige samengaan in alle praktische activiteiten. Een dergelijke humanisering van het geloof kan een humanist slechts toejuichen. Toch — een menselijk wezen is wonderlijk

en dat geldt ook voor onszelf — het kan gebeuren dat wij innerlijk niet onverdeeld positief tegenover deze ontwikkeling staan. Een zwart-wit tegenstelling is zo aantrekkelijk. Het is prettig om de geopenbaarde godsdienst te zien als een hecht, gesloten systeem, waarin die mensen zich thuis voelen, die bang zijn voor onzekerheid, voor ongebaande wegen en voor het avontuur, terwijl de vrije, volwassen mens de twijfel en de ongewisheid van een humanistische levensovertuiging aanvaardt.

Deze zelfverzekerdheid moeten we verliezen, als we zien hoe gelovige katholieken en protestanten even oprecht twijfelen en zoeken naar de juiste weg, even eerlijk bereid zijn, eigen inzicht te relativieren en in de waagschaal te stellen en hun keus voor eigen overtuiging evenzeer redelijk willen verantwoorden als we van een humanist verlangen. Een lichte spijt over dat verlies kan ons bekruipeken.

Maar toch niet lang, want redelijk te verantwoorden is die houding niet. Mits de

vrijzinnige christen ernst maakt met zijn openheid, samenwerking met andersdenkenden in alle gelederen en op alle gebieden, die niet specifiek het geloof bestrijken voorstaat en de verzuiling van volk en mensheid bestrijdt, is zijn streven tevens het onze. Dat de één wereld en leven door God geschapen en geleid ziet en de ander daarvoor geen enkele aanwijzing vindt en zijn onwetendheid over de uiteindelijke grond der dingen aanvaardt, zo iets maakt het leven boeiend, vooral als we gezamenlijk trachten na te gaan, met welke eigenschappen van onze persoonlijkheid en onze levensgeschiedenis dit verschil samenhangt. Maar als beiden ieder mens in zijn menselijke waarde erkennen en streven naar vrijheid en gerechtigheid in het persoonlijk en maatschappelijk leven is er niets wat onderlinge samenwerking en onderlinge waardering in de weg staat en voelt de humanist zich volledig met de strijd van het rekkelijke christendom verbonden.

J. P. MAZURE

VAKANTIE 1965

De buitenwerkcommissie van het Humanistisch Verbond heeft de volgende vakantieplannen:

Kinderkamp 10—12 jaar

Ook dit jaar weer in Elspeet in huize „De Korenbloem” en wel van 17—24 juli a.s.

De leiding berust bij: C. J. Oortgijsen en mej. J. van Praag.

De prijs — inclusief f 2,— zakgeld — bedraagt f 60,— per week.

Aanmelding hiervoor bij: mej. Judith van Praag, Pr. Mariannelaan 195, Voorburg, Z.H. Tel.: (070)-98 72 40.

Tentenkampen 13—15 jaar

Voor jongeren van 13—15 jaar zijn er 3 tentenkampen (max. 24 deelnemers per kamp). De prijs hiervoor bedraagt f 65,— per persoon per 10 dagen.

De plaats voor deze kampen is evenals het vorig jaar op Schouwen (Burgh bij Haamstede). Het eerste kamp van 20 juli-30 juli is volgeboekt.

Het 2e tentenkamp wordt gehouden van 30 juli—10 augustus.

Adres van leiding en aanmelding: de heer A. Chrispijn, Jonckerfransstraat 119, Rotterdam-1, tel. (010)-12 78 27.

Het 3e tentenkamp tenslotte is van 10—20 augustus.

Hiervoor moet men zich aanmelden bij de heer N. Kats, Troelstraweg 276, Dordrecht, tel. (01850)-57 28.

Trektochten Denemarken 16—18 jaar

Er zijn dit jaar 2 trektochten per fiets en per tent naar Denemarken. Duur 14 dagen.

De eerste tocht is volgeboekt.

De tweede tocht is van 5 augustus tot 19 augustus.

De leiding berust hier bij de heer M. J. Thoutenhoofd, Buys Ballotstr. 37, Den Haag, tel. (070)-39 82 47, en dit is tevens het aanmeldingsadres.

De prijs van deze trektochten bedraagt f 85,— voor 14 dagen. Daarbij komt echter nog de treinreis van Holland naar Denemarken (Flensburg). Een retour Utrecht—Flensburg bijv. kost f 85,40.

Nadere inlichtingen worden verstrekt door de bovengenoemde leiding.

Giro-overschrijvingen graag op postrekening nummer 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht, met duidelijke vermelding waarvoor de betaling bestemd is.

---

lezingen voor de radio

- zo. 11 juli VARA 9.45 uur: A. M. Pols: „De musicus en de samenleving”.
zo. 18 juli VARA 9.45 uur: L. de Coninck: „De humanistische beweging in België”.
zo. 25 juli VARA 9.45 uur: J. C. Poldervaart: „Dr. Jac. P. Thijsse, strijder voor de leefbaarheid”.